

Prof. dr hab. Henryk Kardela
Instytut Anglistyki
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
pl. Marii Curie-Skłodowskiej 4a, 20-031 Lublin

01. 09. 2017 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej p. mgr Anny Dąbrowskiej pt.
*A Syntactic Study of Idioms referring to Psychological States in English and
Constraints on the Way they are Built*

Rozprawa doktorska p. mgr Anny Dąbrowskiej jest składniowym studium wyrażeń idiomatycznych języka angielskiego odnoszących się do tzw. stanów psychologicznych, tzn. wyrażeń zawierających czasowniki takie, jak *love* 'kochać', *hate* 'nienawidzić', *enjoy* 'cieszyć się', *worry* 'martwić się', *annoy* 'irytować się' i in. Autorka przeprowadziła badania na 161 angielskich idiomach z predykatami psychologicznymi (ang. *psych-predicates/verbs*), pochodzącymi zarówno z korpusu współczesnej amerykańskiej odmiany języka angielskiego (COCA), jak i z cyberprzestrzeni. Te ostatnie dane pozyskała za pomocą wyszukiwarki GOOGLE. W pracy przyjęła ustalenia i klasyfikacje predykatów psychologicznych proponowane w najnowszej literaturze przedmiotu, m. in. w pracach Adrianny Belletti i Luigi Rizzi'ego (1988), Idana Landau'a (2010) oraz Artemis Alexiadou i Gianiny Lordachioaiej (2014).

Oceniając rozprawę mgr Anny Dąbrowskiej należy przede wszystkim zwrócić uwagę na zawarte w tytule pracy sformułowanie: *syntactic study (of idioms)* „studium składniowe (idiomów)” (nie zaś „studium semantyczne”, „kognitywne”, „pragmatyczne”, czy jakiegokolwiek inne). Rozprawa Anny Dąbrowskiej proponuje bowiem ujęcie idiomatyki w kategoriach formalnej składni generatywnej, przyjętej przez *teorię zasad i parametrów* (por. Chomsky 1981. *Theory of Government and Binding*, Foris Publications) i teorię minimalistyczną (por. Chomsky 1995. *The Minimalist Program*. The MIT Press.) W tym ujęciu role takie, jak *doświadczający* (Experiencer), *temat* (Theme), *przyczyna/sprawca zdarzenia* (Cause/Causer), traktowane przez nie-generatywistyczne modele jako role stricte semantyczne lub kognitywne, czy wręcz *archetypowe* (por. Langacker 1991. *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. 2. *Descriptive Application*, Stanford), są jeśli nie rolami składniowymi, to składniowo zdeterminowanymi. Do tego aspektu ról semantycznych powrócę w dalszej części mojej recenzji.

Rozprawa doktorska mgr Anny Dąbrowskiej składa się z 4 rozdziałów, konkluzji, trzech suplementów zawierających pogrupowane predykaty psychologiczne według trzech przyjętych przez Autorkę klas, oraz imponującej bibliografii (ok. 450 pozycji bibliograficznych).

Rozdział 1 wprowadza problematykę związaną z wyrażeniami idiomatycznymi,

przedstawia taksonomie wyrażen idiomatycznych, i modele opisu: modele niekompozycjonalne (strukuralistyczno-generatywne), kompozycjonalne (kognitywne), oraz tzw. podejścia hybrydowe związane z przetwarzaniem informacji – hybrydowy model rozumienia idiomów (the Hybrid Model of Idiom Comprehension), Model podwójnej reprezentacji (the Model of Dual Idiom Representation) oraz hybrydowy model tworzenia idiomów (the Hybrid Model of Idiom Production). Ważną częścią rozdziału 1 jest podrozdział 1.5., zatytułowany *The working definition of an idiom* (s. 76), w którym Autorka definiuje pojęcie idiomu, dzieląc je za G. Nunbergiem, I. Sagiem i T. Wasowem na dwie grupy: na *wyrażenia idiomatycznie powiązane* (idiomatically combining expressions), częściowo rozkładalne znaczeniowo, takie jak np. *pull strings* ‘pociągać za sznurki’, oraz na *frazy idiomatyczne* (idiomatic phrases), całkowicie nierozkładalne znaczeniowo, takie jak *kick the bucket* ‘slang. umrzeć’.

Rozdział 2 rozprawy, zatytułowany *Syntactic and semantic characteristics of psychological verbs*, charakteryzuje pod względem składniowym oraz semantycznym predykaty psychologiczne z punktu widzenia zmodyfikowanej przez Davida Dowty’ego Vendlerowskiej klasyfikacji czasowników określających stany (states), np. *wiedzieć, sądzić, kochać*, działalność (activities), np. *biec, chodzić, pływać*, accomplishments ((fizyczne) czynności zakończone), np. *namalować (obraz), wygłosić kazanie*, achievements (osiągnięcia (w tym osiągnięcia związane ze sferą umysłową), np. *rozpoznać, znaleźć, osiągnąć, umrzeć*. W generatywistycznej literaturze przedmiotu predykaty psychologiczne traktuje się jako czasowniki opisujące zmianę zachodzącą w stanach mentalnych, zmiany, której nośnikiem są dwa argumenty uczestniczące w procesie: *doświadczający* i *przyczyna/temat*. Bazując na ustaleniach poczynionych przez Davida Pesetsky’ego, Idana Landaua i Elisabeth Verhoeven Autorka dokonała charakterystyki każdej z trzech grup predykatów psychologicznych. Są to następujące grupy czasowników: czasowniki psychologiczne z *doświadczającym* w funkcji podmiotu (SE psych-verbs), np. *kochać* (*Jan-SUBJEXP kocha Marysię*), *doświadczającym* w funkcji dopełnienia (OE psych-verbs), np. *przerażać* (*Ta sprawa przeraża Marysię-OBJEXP*) oraz *doświadczającym* w funkcji dopełnienia, który to *doświadczający* jest zazwyczaj kodowany albo jako tzw. *przypadek zależny* (oblique case), głównie w datiwie, albo w formie frazy przyimkowej (PP), np. *Ta historia przemawia do Joanny*.

W rozdziale 3 Doktorantka wyodrębnia reprezentatywne predykaty psychologiczne bazując na wspomnianej już klasyfikacji tychże, następnie zaś wyodrębnia 161 angielskich idiomów opisujących stan emocjonalny, umysłowy i psychiczny. Przyjmuje m. in. za Landauem, iż czasowniki psychologiczne kodują relację między *doświadczającym* (Experiencer) a *przyczyną* lub *tematem* takiego stanu psychicznego (Cause/Theme), wskazując jednocześnie na paralele, jakie istnieją między „zwykłymi” czasownikami psychologicznymi a idiomami odnoszącymi się do

stanów psychicznych. Zarówno w przypadku jednych, jak i drugich *doświadczający* znajduje się albo w pozycji podmiotu, albo dopełnienia.

Rozdział 4, ostatni poświęcony jest składniowym warunkom, jakim podlegają idiomy odnoszące się do stanów psychicznych. Jest to najważniejsza część rozprawy, w której Autorka przyjmuje jako podstawę dla analizy wyrażen idiomatycznych tzw. *teorię fazowości* (the Phase Theory), zaproponowaną przez Noama Chomsky'ego w ramach teorii minimalizmu. Traktując idiomy jako fazy (jest to tzw. hipoteza *Idioms as Phases Hypothesis*), Doktorantka ustaliła, że granicą dla jednostek idiomatycznych jest faza vP (tzw. *faza werbalna lekkiego czasownika*), w przeciwieństwie do (modyfikowalnych) wyrażen idiomatycznych, które – w myśl przyjętej przez Autorkę teorii – mogą zawierać wiele faz, wyznaczanych przez frazy takie, jak fraza określnika (DP), fraza wyższego aplikativu (ApplHP) oraz fraza predykcji (PrPs).

Generalnie wysoko oceniam dokonania Doktorantki: w oparciu o najnowszą literaturę przedmiotu kompetentnie wykorzystwała rozwiązania teoretyków minimalizmu w analizie idiomów, dokonując jednocześnie przeglądu i ewaluacji proponowanych rozwiązań. Uważam, że praca powinna ukazać się drukiem. Zanim to się stanie proponowałbym Autorce poszerzenie dyskusji nad predykatami psychologicznymi i idiomatyką związaną tymi predykatami o pogłębioną refleksję nad statusem i rolą ról w minimalizmie, takich jak *oświadczający*, *agens*, *przyczyna*, *temat* i in. w kontekście relacji składnia-semantyka. Do wysunięcia takiej propozycji zachęciła mnie sama Doktorantka,

(i) odwołując się do literatury daleko wykraczającej poza ścisłe ramy analizy składniowej, do prac kognitywistycznych i psycholingwistycznych, m. in. do Ronalda Langackera, George'a Lakoffa, Ewy Dąbrowskiej, Raymonda Gibbsa, Anny Cieślickiej, Gary'ego Della, Wendy Schweigert;

(ii) stając, podobnie jak wszyscy zwolennicy generatywizmu, przed tzw. *problemem odwzorowania* (mapping) lub *powiązania* (linking) struktury semantycznej, w tym ról semantycznych, na/ze strukturę/ą (wąskiej) składni.

Mnie będzie tu interesować przede wszystkim punkt (ii). Problem, jaki się tu wyłania jest następujący: jeśli przykładowo przyjmiemy za Idanem Landau'em (2005:7), iż „doświadczający są konceptualnie kodowani jako mentalne lokalizacje–pojemniki lub jako ukierunkowany ruch mentalnych stanów” albo uznamy za Luiz Guidi (2011:32) że „doświadczający to locativus w tym sensie, że jest to odbiorca doświadczenia/przeżycia” (obydwa cytaty za Dąbrowską, s. 115 rozprawy), to wtedy musimy zadać pytanie o to, w jakim trybie owe role, o wyraźnym kognitywno-semantycznym charakterze, wprowadzane są do drzew wąskiej składni. O ile nie mam problemu z drzewami składniowymi autorstwa Kima Kyumina (ss. 248-249 rozprawy), czy drzewami proponowanymi przez Barbarę Citko (ss. 259-262

rozprawy), o tyle mam problem z drzewami autorstwa Harwooda et al. (2017: 60 – s. 256 rozprawy), ponieważ pojawia się w ich strukturze kognitywno-semantyczna kategoria (*in*)alienable („ściśle przynależny”). Podobnie w strukturze drzew autorstwa Idana Landau’a (ss. 120-121 rozprawy) znajdujemy konceptualne kategorie typu Exp. (Experienter-Doświadczający) i T/SM (czyli Theme/Subject Matter—temat/materia w funkcji podmiotu!). Największy problem poznawczy stanowią jednak dla mnie drzewa proponowane przez Antonio Fabregasa i Rafaela Marin’a, w których najwyraźniej fraza (i faza) lekkiego czasownika odwołuje się do semantycznego/kognitywnego pojęcia zdarzenia (event), w skład którego wchodzi takie konceptualizacje, jak *stan* (State), *przyczyna sprawcza* (Causer), *doświadczający* (Experienter). Pytanie, jakie należy tu postawić brzmi: Jak te struktury drzew, stanowiące *rdzeń* (core) – czyli *prototypową konfigurację* (!?) *zdarzenia*, a zatem *konceptualizację* kodowaną przez czasowniki psychologiczne, mają się do drzew „wybitnie składniowych”, takich jak drzewa proponowane przez Citko (2014), lub do struktur à la Koopman (2010:62; s. 255 rozprawy)? Z jakiego rodzaju drzewami mamy do czynienia w przypadku struktur Fabregasa i Marin’a – z drzewami składniowymi, drzewami semantycznymi, czy drzewami kognitywno-semanto-składniowymi? I następne pytanie: jeśli są to drzewa składniowe zawierające elementy ról semantycznych, to na mocy jakich strategii owe role są przypisywane konkretnym frazom (nominalnym, prepozycjonalnym, określnikom DP, frazom aplikatywnym itd.), tak aby reguła *Scalaj* (Merge) modułu komputacyjnego minimalizmu mogła wygenerować drzewa à la Landau lub Harwood et al.? Czy teoretycy minimalizmu będą się posiłkować w tym wypadku koncepcją *zdarzeniowości* (eventuality) i typami zdarzeń (events), omawianych np. przez Emmona Bacha (s. 91 rozprawy) czy notacji zaproponowanych przez Davida Dowty’ego (s. 92 rozprawy)? Wydaje się, że powyższe pytania są, a przynajmniej powinny być, istotnymi pytaniami z punktu widzenia teoretyków minimalizmu. Minimalizm to teoria generatywna, to teoria *komputacyjnego systemu* generujący zdania, których gramatyczność jest gwarantowana przez różnego rodzaju *warunki* (constraints). O ile Ronald Langacker, George Lakoff, William Croft i inni kognitywiści, a także neuropsycholingwiści, jak Anna Cieślicka, mogą powiedzieć: to człowiek, nie zaś gramatyka (czyli system) „generuje” zdania, generatywiści nie mogą uciec się do tego rodzaju stwierdzeń, z tego prostego powodu, iż pojęcie gramatyczności jest nierozzerwalnie związane z gramatyką generatywną; jest *raison d’être* tejże.

Zdaję sobie oczywiście sprawę, że powyższe pytania kierowane są nie tylko do Doktorantki, ale do wszystkich zwolenników teorii zasad i parametrów oraz minimalizmu. Wcale się jednak nie zmartwię, jeśli okaże się, że moje pytania są nieuprawnione z teoretycznego punktu widzenia i że po prostu wynikają z mojego niezrozumienia omawianych przez Autorkę (i zwolenników minimalizmu) koncepcji generatywistycznych. Mam nadzieję, że sprawa wyjaśni się w toku dyskusji z Autorką

rozprawy.

Konkludując, pragnę stwierdzić, iż praca doktorska p. mgr Anny Dąbrowskiej całkowicie spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim. Proponuje konsekwentną analizę wyrażen idiomatycznych z punktu widzenia składni generatywnej oraz świadczy o głębokim zaangażowaniu Autorki w podjętą problematykę. Anna Dąbrowska wykonała ogromną pracę zapoznając się z całkowicie odmiennymi podejściami do frazeologii (i języka), formułowanymi na gruncie generatywistycznym i kognitywistycznym. Z całym przekonaniem wnioskuję o dopuszczenie p. mgr Anny Dąbrowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Prof. dr hab. Henryk Kardela